Олександр ШАРВАРОК

ВАРІАНТ "ЕВРИКА"

Він механічно розірвав черговий конверт: письмо дратливе, викличне — не любив, коли писали каліграфічно та дрібно, мов мак сіяли.

Ага... шановний... далі, далі... маємо за честь... іще не по суті... Ага! Попереджуємо... якщо і надалі триватиме цькування головного конюха Століна...

Стоп!

Мініціат спітнів, ніби люстро в холодному бункері. Глянув на конверт — все, як годиться, все гаразд. Так, так — усе гаразд... Миттєве занепокоєння намагався погасити силою волі.

Далі адресат погрожував (недарма Мініціат не любив цього письма — чужа і ворожа кожна літерка!), тобто... якщо не перестануть цькувати, якщо не перестануть... Він похолов — кому приємно таке читати? — ...то цієї справою займеться Космічна Рада Безпеки, до обов’язків якої належить оберігати особистості на Землі в Сонячній системі, а також у сусідніх з нею аутоцивілізаціях: Поле-Ікс, Поле-Чорне, Поле-Червоне і Непорочна, або, як жартують архаїсти, Дівчинка Марія, до якої жоден голуб не долетить.

Найнемилосерднішою ганьбою було те, що йому погрожували, хоч це, як не дивно, й заспокоювало — по-земному все-таки, по-земному: погрози, шантажі... Ще земнішими були письмо, орфографія та синтаксис, до яких, як відомо, не вельми прихильно ставився Мініціат, бо вій давно вийшов із того золотого віку, коли за літерою шукають дух, коли перші дитячі каракулі сприймаються, як невидимі пунктири

змужніння і зростання, а слово із жіночих уст означає не що інше, як любов і вірність, коротко кажучи, Мініціат давно вже не хлопчик, а великий начальник, а начальники, це теж відомо, над словом не працюють, слово працює... або на них, або проти, як у випадку з листом, що не так схвилював небезпекою, як образив дрімучою містикою, стоп! — не містикою, а самодіяльною містифікацією, бо як-не-як він знає про все, що робиться на планеті та поза нею, хоч, скажімо, питаннями колонізації навколоземного простору займається інший міністр — Комбінатор, дуже вродливий і дуже молодий висуванець, але про це ніхто й не заїкається, отож, мовчав і він, котрий обійняв свою дуже високу посаду не завдяки вроді чи щасливим обставинам, а цілком справедливо і закономірно — він був ініціативний, так що й прозвисько мав відповідне — Ініціатор.

Це з його ініціативи на твердопаливних електростанціях утворили шахтарські групи для добування марганцю й вугілля, що дало економічний ефект понад мільярд щороку.

Правда, кілька пропозицій поки що не впроваджені у життя, за однією він шкодував найбільше, суть її полягає в тому, що...

Стоп!

Він закам’янів.

Серце його зупинилося.

Давня підозра, що від нього щось приховують, ожила разом із першим поштовхом реанімованого серця: суть підозри полягала в тому, що...

Мініціат прикусив губу, але кров не пирснула — дуже багато її віддавав роботі, мабуть, менше треба було б, а не звик, це вони, молоді висуванці, так можуть — працювати без поту і крові, він — тільки

кров’ю. Власного серця. Власної душі і навіть власного великого тіла, біля якого дружина, кароока Белла, здавалася просто живою лялькою, про яку він подумав без ніякого зв’язку, просто так, через що й забув одразу, а може, оцей несподіваний піт — упрів до бридоти — хай йому абищо! Ініціатор, не підводячись, скинув піджак, попустив краватку, заплющив очі — так він; робив завжди перед тим, як відпружитись. "Фантастачно!" — сказав сам собі — перше слово, вимовлене вголос за ці короткі, тяжкі хвилини, та відпружитись не вдалося — теж уперше за багатолітню кар’єру Мініціата, а ще — Міністра Уважного, Справедливого і Чулого...

Як зробитися ось таким — Уважним, Справедливим, Чулим і водночас не позбутися високої посади?

Цю тему він широко і глибоко розробиві ще в юності, це, зрештою, була його перша пропозиція, відхилена тодішньою адміністрацією як малообгрунтована практикою соціальних відносин у суспільстві Вічного Вибуху.

Байдуже! Пропозицією скористався він сам, тоді ще тільки третій у таємному списку про... всяк випадок.

А суть пропозиції полягала в тому, що: геніальне — це просте. Виходячи з цього, він і розробив теорію фікції, як найкоротшого шляху до людського серця, яке зупиняється, коли йому зле, й знову рушає, коли йому добре. Серце — найдосконаліший пристрій для вживлення в нього будь-якої фікції, насамперед, Уважності, Справедливості, Чулості, яких завжди обмаль за будь-якого суспільного примусу, хай і осмисленого індивідуально й масово. Серце глузду не має, в цьому його переваги, в цьому щастя людини, бо людина вірить у нездійсненне, як у завтрашній день, кращий від сьогоднішнього. Фікція з ідеї переростає в ідеал. Ідеал пожирає особистість, внаслідок чого людина здобуває внутрішню свободу — не сумнівається, тобто позбавляється одвічної залежності від свого безпорадного розуму.

Жаль, не переконав тоді. Але сам упевнився — метод виявився таким ефективним, що його автор із третього в списку одразу сів у сьогоднішнє крісло. А крісло — не фікція, знає кожний, хто хоч раз умощувався в ньому.

...І все-таки він відпружувався. Поволі, не так, як завжди, щось йому заважало, збивало з: пантелику, макові каліграфічні рядочки нагадували солдатські шереги, а то й міські черги за чимось йому непотрібним, дивом дивувався, як людям багато треба, аби, вдовольнившися зранку, на вечір знову бути знову невдоволеними, а все через те, що його особиста теорія фікції не стала сьогодні надбанням народним і переважна більшість живе, скоряючись не так законам, як звичкам, обрядам, а то й — інстинктам, за які суспільство Вічного Вибуху розплачується надто дорого.

А час не той.

Мініціат відпружився зовсім. Збоку дивлячись, наче заснув — так умиротворено розпливлися гострі зморшки від брів до підборіддя, так легко посіпувалися ніздрі, ще легше стріпувалися густі оксамитові повіки, за якими, як за брамою, все-таки видніли жолудеві чоловічки. Він не спав. Міністр на роботі не спить, а якщо й спить, все одно думає.

Про що ж думав Ініціатор тоді, коли хтось міг би подумати, що він спить?

Він думав про свою підозру, суть якої полягала в тому, що пропозиція, за долю якої він потерпав найбільше, уже... впроваджена в життя. Не ним. Кимось. Може, й Комбінатором. Не може, а точно — молодим і вродливим висуванцем, котрий відає колонізацією Навколишнього Простору, хоч донині жодної живої душі там не зустрінеш.

Тим часом його пропозиція була варта уваги. Ще б пак! Одним махом кілька соціальних вузлів нашого часу, точніше — його суспільства.

Суть пропозиції полягала в тому, щоб, у зв’язку з хронічним переолюдненням планети, частину непрацездатної людності, а також декласовані елементи — до єдиного! — витурити на придатні для мешкання інші Галактики. Таким чином, позбувшись дармоїдів, геть непродуктивних токсикоманів та збоченців, очистити суспільну атмосферу, підвищити життєздатність людини, позбавити її небезпечних для здоров’я та свідомості контактів. При цьому теорія фікції дозволяє колоністам легко, навіть патріотично сприйняти цей акт не вигнанням з раю, а необхідністю колонізувати погансько-варварський космос — вони будуть першими!

Все просто! Космічна епопея, початок якої губиться у сивій давнині, у майже забутій епосі супутників, — триває! Людина вилущується зі шкаралущі одвічного земного, її крилам не страшні ані плазма сонць, ані вакуум міжзоряних ущелин! Хай живе гуманізм, його вища стадія — космізм, помножені на Уважність, Справедливість, Чулість!

Трьома знаками оклику Мініціат власноручно завершив роботу, названу скромно, як і належить серйозному науковцеві, — "Космізм — вища стадія гуманізму".

Відповіді не діждався. Демократія — хай йому абищо! — як те дишло.

І ось тепер — лист.

Мініціат мимоволі розправив плечі. Як можна цькувати людину, котра пропала безвісти, котра колись була? Була й немає, вже давно немає, замалим не крикнув — тільки зуби зціпив дужче, та й спаленів ураз від несподіваного здогаду, якого здогаду! — та півпідозри: а якщо він, цей Столін, і досі є, на землі був, на землі не стало, а десь-інде

існує? Не збоченець чи токсикоман, а рядовий чиновник, можна сказати, всього лиш підмайстер у складній системі розумного розподілу прав і обов’язків, виплеканій корифеями суспільства Вічного Вибуху.

...якщо він є, живе, існує?..

Столін мало цікавив Ініціатора. І тоді, коли він ще був, і нині, коли його вдень зі свічкою не знайдеш. Та один спогад неприємно хвилював...

Головний конюх не дозволяв нікому об’їжджати білого жеребця Спаса, єдиного білого коня з родоводу знаменитих колись арабських скакунів.

Пиха і гонор конюха межували з атавістичним непослухом — пережитком епохи. Людства. Цей Столін перед Колом Вершителя так пояснював свою зухвалість: Спасу конче необхідно знайти пару, таку ж білу кобилу, щоб зберегти породу, з чим Коло — пеньки червиві! — легко погодились, хоч у Ініціатора були свої міркування, які він і виклав письмово, вважаючи справу із білим конем небезпечним політичним спротивом з боку внутрішньої опозиції. Він переконував Коло в тому, що розмноження білих скакунів приведе до зниження якості за рахунок кількості, що небажано будь-якому суспільстві. Крім того, маса білих коней небезпечно вплине на морально-естетичний рівень землян, не готових до сприйняття чистих символів, внаслідок чого можуть виникнути кривотлумачення, бо кожен, хто опиняється на білому коні, вже вищий від того, хто на буланому чи вороному. Отже, важливо не розмножувати білих коней, а навпаки — якомога швидше позбутися цього, останнього, щоб не хвилювати народну уяву безпредметними ілюзіями, а також запобігти появі анекдотів і пісеньок, у яких білий кінь може набути цілком двозначної якості...

Ініціатор ще раз перебіг лист і зупинився на фразі, яка спершу не зацікавила: "...адже відомо, що Ви — ініціатор цькування..." Кому відомо? Про його письмову заяву знало тільки Коло Вершителя — в

Суспільстві Вічного Вибуху, всупереч давнім традиціям, службових архівів не існувало.

Але ж — чорним по білому: відомо... відомо.

В цю мить Ініціатор люто ненавидів Комбінатора, вродливого висуванця без шпаги честі і сумління. Свою Ініціатор беріг, як зіницю ока, — вона висіла над ложем Белли в її спальні, і коли Белла зачіпала чоловіка білим, зовсім не ляльковим коліном, шпага починала подзвонювати у завеликих піхвах, але то вже таке — він любив ті звуки — шпага честї і сумління висіла в надійному місці.

І він знову подумав про Комбінатора з огидою.

* * *

В ту ж таки мить Комбінатор так само з огидою подумав про Ініціатора, а ще через якусь мить уже люто ненавидів його — старого недоріку, пісного моралізатора, бо в численній пошті, до якої він ніколи не мав інтересу, був лист-попередження, чи погроза, чи шантаж, одне слово, анонімний автор вимагав припинити цькування головного конюха Століна, інакше доля Комбінатора, а заразом і Землі залежатиме від терплячості Космічної Ради Безпеки, котра не дозволить потоптати в багно свободу особистості лише через те, що вона не вкладається у звичні схеми нормування прав і обов’язків.

Рада Безпеки — одна із золотих думок Комбінатора, з якими він не носився, як дурень зі ступою, тож ніхто і не підозрював, що надто вродливий спроможний на глобальні модуляції з думкою, до якої, в її чистому вигляді, й сам ставився з презирством, як до рудимента, натомість вважав, що тільки думка, втілена в дію, вінчає зусилля людини, лягає в підмурок завтрашньої філософічної системи.

Його можна було б назвати любомудром, проте ніхто із мешканців Землі не здогадався б, про кого мова, так умів знеособлювати себе.

...Коли Ініціатор як мокрим рядном напнув Коло Вершителя своєю пропозицією щодо великого переселення із Землі у космос і цим викликав до себе неабиякий інтерес Кола, Комбінатор, переступивши межу дозволеного, добився аудієнції з Вершителем. Про що вони говорили, ніхто не знав, та вже наступного дня сам Вершитель побажав зустрітися з Комбінатором. І про цю розмову ніхто не відав, але заради певності...

Так, тільки заради певності всіх мешканців Землі, що на час їхньої зустрічі перебували в радіусі 1000 кілометрів од Столу, терміново відрядили виконувати надсекретне завдання. Їм так і сказали: з метою посилення оборонної могутності Матінки-Землі-Годувальниці, найпрекраснішої з планет... Місце призначення — засекречене Поле-Ігрек, західний форпост Землі у майбутньому герці з непоступливими представниками Безмежжя Всесвіту. Жодної відмови чи внутрішнього спротиву. Чи сумніву. Чи вагання. Аргумент "А" був єдиним аргументом на Землі, інших не існувало, звідколи збагнули: багато аргументів — аргументів немає.

Так почалася масова колонізація Навколоземного Простору, про яку жоден мешканець Землі не здогадується досі, чає од часу докоряючи Комбінаторові, що, мовляв, його відомства займається прожектерством, те гірше — ошуканством народу, не виконуючи своїх безпосередніх обов’язків. Спритно?

Він спохмурнів, хоч у цій думці ще вчора знайшов би втіху. Сьогодні ж сидів у глибокому кам’яному кріслі і нервово теребив звичайний аркушик з учнівськокого зошита — від нього відгонило грозою... якщо не перестане цькувати головного конюха.

Якого конюха? Яке цькування?

— Фантастично! — вигукнув з досади і одразу ж збагнув, що фантастикою тут і не пахне.

Сталін... не так, для принади їм потрібен конфлікт чи й манюсінькни інцидент, звичайнісінька фікція, щоб... напасти на нас і знищити, якось по-дитячому безвольно і беззахисно підсумував "міністр, сам собі не вірячи, сам себе боячись у зневірі, що насувалась аа ійьвто з важкої імли минулого.

...за десять років Навколоземний Простір був заселений повністю і зробився аграрно-промисловою базою Землі, щільність населення на якій зменшилась вдесятеро, а це, своєю чергою, дало неабиякі вигоди:

значно зріс життєвий рівень трудящих;

не стало расової і національної дискримінації;

осетрів перестали забивати праниками;

припинилось будівництво атомних і гідроелектростанцій, внаслідок чого вдалося уникнути небезпеки екологічної кризи;

ріки потекли до морів, внаслідок чого втихомирилися не тільки бородаті академіки, а й зовсім юні письменники;

товариству охорони пам’ятників історії віддали всі церкви та старожитності, що використовувалися свого часу відповідно до оперативних потреб...

Добро?

Атож!

І то все — його робота, його золоті думки з приводу колонізації Навколоземного Простору.

Свідомість високої мети нечасто вживається з такою ж самою високою ефективністю діяння. Йому вдалося, бо на відміну від Ініціатора, цієї глевкої галушки, він — людина зосереджена, цілеспрямована, молода, а кому, як не молодим, належить світ, якому так довго бракувало краси та гармонії?

Він поверне людям втрачене в лабіринтах суспільного розвитку, поверне красу і гармонію — те, що тільки снилося античним мудракам, те, чого й не снилося пащекуватому Ініціаторові, хіба він коли збагне, що недозрілий плід поперек горла, як кістка?

Державна таємниця — аргумент "А" — ось ключ, що відмикає браму Вершителя і його Кола. Десять років ніхто й словом не прохопився. Ні тут. Ні там, де час ущільнений в сотні разів проти земного, де продуктивність кожної робочої години означає піврічний приріст продукції наземного виробництва, де є все, крім двостороннього зв’язку.

Іще вчора у Комбінатора не було жодних підстав хвилюватися — Навколоземний Простір, як організована ланка людського загалу, німий продуцент матеріально-технічних цінностей, передовий комбінат комунальних послуг, гігантська всеплодюча нива, працював ритмічно, відповідно до планів із Землі, котра віднині концентрує в собі волю і Дух, яких так бракувало попереднім формаціям для саморозвитку, самовдосконалення, самовідтворення, і тому вони старіли, бралися прахом.

Саме з цією метою, тільки заради цього засаду наступних, після першого, відряджень було замінено. Замість територіальної, яка віджила себе, і на противагу пропонованому Ініціатором біологічно-медичній, зійшлися на морально-інтелектуальній з тим самим

аргументом "А", щоправда, в іншій редакції, та суть лишилася: багато аргументів — аргументів немає.

Морально-інтелектуальний принцип виявився вдалим з багатьох міркувань, насамперед з огляду на передові способи селекції певних гомотипів для потреб Землі і Навколоземного Простору. Нинішнє чудо продуктивності зколонізованого космосу вростає своїм корінням у підглибини золотих думок Комбінатора, чим він також дуже пишався, а сьогодні розгубленість і безплідний автоматизм натренованого мозку сповивав обличчя холодною тінню передчуття непоправного, бо...

...якщо Рада Безпеки у такий спосіб кидає йому виклик, то, отже, космічна цілина виходить з-під влади Землі, Кола Вершителя, зрештою — з-під його, Комбінатора, влади... Може статися те, чого не можна було передбачити, зважаючи на аргумент "А", за відсутності двостороннього зв’язку.

Комбінатор не був циніком, тож і не кохався в поезії, як дехто, але в пам’яті несамохіть спливали рядки, хтозна-ким написані на бруківці Майдану Парадів і хтозна-ким зітерті:

І ще не час, іще не час

про щось розпитувати нас,

бо що ми скажемо й кому,

якщо і досі, недоріки,

із рік земних в небесні ріки

перекидаємо намул...

Але тепер задеркуватий мотив простакуватого віршика спроектувався на нього близьким і оголеним вістрям краху...

Залишається варіант "Еврика": чорна кнопка на чорному пульті — почати все спочатку... Первинний Вибух... Вічний Вибух... "Дурна природа щось народить..." — так говорив Великий Поет.

А якщо Столін — не фікція, не провокація, не інцидент? І кнопку не доведеться натискати, залишивши на ній єдиний і останній відбиток пальця, як неспростовний документ?..

Міністр рвучко підвівся і навстоячки увімкнув відеорозмовник:

— Де Столін, головний конюх?

— Через сорок секунд матимете достеменні дані...

Сорок секунд! Так, час має фізичні властивості, це він, час, стискає тіло Міністра, сплющує його, в голові дзвенить, ноги наливаються оливом, груди раз по раз пронизує камінний спис неандертальця, темного предка, войовничого невігласа, якому байдуже, що буде з Землею, коли сюди із так легко освоєного космосу повернуться ті, кого він, Міністр у справах колонізації Навколоземного Простору, відрядив заради Волі і Духу... Волі і Духу!

— Столін... — Голос був чистий і ніжний — довідкова служба враховувала щонайменші дрібниці... — Столін Іван Іванович з жеребцем Спасом депортований на Зірку-Приму Третьої Туманності, щоб і далі виводити рисаків арабської породи білої масті. Дев’ять років, як з Примою втрачено будь-який зв’язок...

— Хто? — давким дискантом зайшовся Комбінатор, аж вічко відеорозмовника взялося пітницею. — Чия робота?

Вічко згасло. Замовкло.

І тоді Комбінатор з силою вгруз у крісло. Залишається варіант "Еврика" — порятунок чи?..

* * *

Спершу на Землю впали м’які сутінки. Потім стало темно. Блакитна роса брунькувалася в западинах листя, скрапувала на Землю і розплескувалася там нечутно і невидимо. Інколи промінець заблудлої зірки торкався росини, і вона починала світитись благеньким каганчиком зустрічного променя, блакитним пагоном поривалася вгору, доки ще одна не скрапувала і не розплескувалася нечутно і невидимо.

Тільки Спас, білий жеребець Століна чув, як важко дихала Земля, придавлена державними таємницями суспільства Вічного Вибуху, золотими думками Комбінатора, фікціями Мініціата у час, коли вони люто ненавиділи один одного.